

Проблеми Криму та шляхи їх вирішення.

На непростому шляху набуття незалежності та становлення державності України однією з найбільш гострих була проблема Криму. Вона відноситься до категорії тих проблем, які, як свідчить світовий досвід (події на Балканах та в державах колишнього Радянського Союзу), у випадку необачної соціальної та національної політики приводять до нестабільності, а в окремих регіонах – до військових подій з тяжкими наслідками.

Враховуючи це, а також пройдений Україною в майже десятирічний шлях своєї незалежності, зробимо спробу відповісти на запитання, в якій мірі проблема Криму була дійсно потенційно небезпечною для становлення української державності, що вдалося зробити для збереження стабільності в даному регіоні, що не вдалось, і головне – що треба зробити, щоб довести спроможність держави розв'язувати складні національні та соціальні питання, виходячи з принципів демократії і необхідності входження України, як цивілізованої правової держави, до світового співтовариства.

Автор мав особисте відношення до проблеми Криму з моменту її зародження. Мені неодноразово доводилось приймати участь у тих гострих дискусіях, які відбувались щодо цієї проблеми. Не завжди наша позиція сприймалась. Пройшов час, він багато чого прояснив. Тепер можна сказати, хто і в чому тоді помилявся.

З цього приводу хочу зробити такі зауваження. Незважаючи на те, що проблема Криму вирішувалась в дуже гострій політичній боротьбі, при відсутності міцної законодавчої бази, що породжувало суперечки про правомірність тих або інших кроків, які приходилось робити, не маючи аналогів в світовій практиці, нам вдалося не допустити біди.

Слід відзначити і те, що незважаючи на суперечки, розбіжність у поглядах, ми з повагою відносились до іншої точки зору, бо усвідомлювали головне – треба зробити все, щоб допомогти становленню України як незалежної демократичної держави.

Більш детально про це сказано нами в книзі “Крым: время надежд и тревог”. Проте, вважаю необхідним наголосити, що наші дії не виходили за рамки нормального, цивілізованого, еволюційного процесу трансформації держави в умовах ринкової економіки, взаємовідношень Центру з регіонами. Вони не мали нічого спільного з сепаратистськими намірами та ідеологією сепаратизму.

Звертаю на це увагу ще й тому, що як раніше, так і зараз, можна почути таку точку зору, що проблема Криму – це штучна проблема, яка виникла завдяки Москві, КІРС. Рішення, прийняте Верховною Радою України про відродження Автономії в Криму, розцінюється як одна з найбільш трагічних помилок Верховної Ради України дванадцятого скликання, особливо її керівництва, яке нібито зовсім не хвилювали наслідки створення автономії для соборної України.

Дійсно, ми маємо справу з парадоксом, закріпленим в Конституції України, в якій сказано, що наша держава – це унітарне утворення, в складі якого є Автономна Республіка Крим. Якщо замислитись над цим фактом, то його навряд чи можна пояснити навіть суто теоретично. Саме в

цьому, на мій погляд, полягає невизначеність Кримської Автономії, її прав і відношень з Центром. Це питання залишилось гостроактуальним і після прийняття Конституції Автономної Республіки Крим.

Це реальність нашого сьогодення, а тому, якщо виходити з цієї точки зору, то питання, чи треба було відтворити в Криму автономію, зовсім не риторичне.

Якщо прийняти на віру, що в своїх діях, як це було сказано раніше, ми не керувались сепаратистськими настроями, то виникає питання, що ж таки нас підштовхнуло вибрати саме цей шлях, в основі якого лежить регіоналістична парадигма.

Приймаючи це рішення, ми враховували дві обставини – ту ситуацію, в якій перебувала держава, а також ті тенденції, які чітко проявились в розвитку людства на межі нового століття.

Початок 90-х років характеризувався ростом дезінтеграційних процесів, які охопили тоді Радянський Союз, все більшим відчуттям того, що Центр не може взяти на себе роль лідера в проведенні реформ. Цілком зрозуміло, що регіони повинні були самі шукати порятунку від негативних процесів. Саме тоді розпочався парад суверенітетів республік.

Крим, який в своєму економічному розвитку більше інших регіонів залежав від Центру, відчув на собі це особливо гостро. До сказаного треба додати і те, що він мав багато суто специфічних проблем, вирішення яких поставило на чергу дня необхідність нових повноважень, розширення економічної самостійності.

Говорячи про це, хочу підкреслити, що в цьому процесі зовсім нічого не було від ірредантизму, а навпаки – бажання одержати як від Києва, так і від Москви господарську і адміністративну самостійність, яка б дозволила Криму самостійно заробляти та витратити кошти. Цю позицію в повній мірі ми відстоювали і в Ново-Огарьово при підготовці Союзного договору. Тоді Крим ще був не дотаційною областю, а ми, звичайно, не знали, з якими труднощами нам прийдеться мати справу в ринкових умовах.

На шлях автономізації нас підштовхувало також і те, що дуже високої активності і загостреності тоді набули процеси, пов'язані з поверненням до Криму кримських татар. Не маючи змоги більш детально зупинитись на цьому надто болючому і складному питанню, підкреслю, опираючись на свій середньоазіатський досвід, що відродження Автономної Республіки в Криму дозволило уникнути міжнаціональної конфронтації. Переоцінити це досягнення надто важко, якщо враховувати, що в Криму пересікаються інтереси різних держав.

В своєму виборі шляху подальшого розвитку Криму ми керувались також обставиною стратегічного характеру. Зараз, коли закінчується ХХ століття, можна стверджувати, що наряду з різними характерними для нього рисами це століття проходило під знаком великих геополітичних перерозподілів світу. Людство, вирішуючи свої політичні, економічні проблеми, водночас шукало відповідь на те, яким повинен бути світвзагалі.

Підсумовуючи результати цього пошуку, можна сказати, що загальної відповіді на це питання не може бути. Все залежить від того, які цілі ставить перед собою та або інша держава, її народ, на яку перспективу вони разраховують в наступному столітті.

Забезпечити народам рівні права – це зовсім не означає, що вони всі мають бути однакові. Сьогодні головним гаслом об'єднаної Європи є "Єдність в різноманітті". Таким чином Об'єднана

Європа – це Європа регіонів, а не національних держав. На цьому принципі базується регіоналістична парадигма сучасної європейської інтеграції. Для України, яка зараз приймає багато зусиль у напрямку інтеграції до Європи та бажає виробити необхідні для цього життєві стандарти, ці положення, на мій погляд, повинно мати істотне значення.

Якщо бути неупередженим, а свідомо і об'єктивно оцінити територіально – етнічний розподіл України, то неможливо не помітити її дуже істотну регіональну відмінність. Адже Донбас не можна порівняти з Закарпаттям, Придніпров' з Півднем. Кожний з цих регіонів має свої особливості, які відрізняють його від інших, і які водночас виступають об'єктивною основою для різного типу господарювання, для вироблення своєї моделі соціального розвитку.

Крим у складі України – це унікальна територія. Можна назвати не менше, п'яти постулатів, на яких базується кримська регіональна парадигма. Це – природна унікальність, історична своєрідність, поліетнічність Криму, специфічність господарського комплексу, геополітична значимість, яка, в разі негативного розвитку подій, може призвести до глобального міжнародного конфлікту.

З погляду на ці обставини, ми і вибирали такий шлях автономізації Криму, що дасть змогу впевнено розвиватись цьому регіону, збереже мир і спокій в Україні на шляху її утвердження як демократичної, незалежної правової держави.

На наш погляд, Україна може (при певних умовах, які будуть враховувати різні чинники - від особливостей історії до менталітету) поступово пройти шлях від унітарної держави до держави з елементами федералізації, не побоюючись за свій суверенітет і незалежність, тим більше, що ця тенденція стає вирішальною в новому політичному устрої світу.

Зауважимо також, що дестабілізація ситуації виникає не внаслідок регіоналізму, а коли регіоналістичні проблеми вирішуються грубими, антигуманними та антидемократичними методами. В цьому контексті для молоді Української держави проблема Криму була своєрідним випробуванням на зрілість.

Ще раз підкреслимо, що майбутня Україна, на нашу думку, повинна бути централізованою державою з ознаками федералізації. Центр повинен делегувати регіонам такі повноваження, щоб вони самостійно проводили політику реформ, спираючись на етнічну та територіальну специфіку регіону, і брали за це на себе відповідальність. Крим для цього можна було б використовувати, як полігон де “відпрацьовуються” можливі варіанти реформ.

Зупинюсь тепер на самій проблемі Криму – її складових частинах, пройденому еволюційному шляху, а також можливих перспективах. Підкреслимо, що проблема Криму – це складний вузол своєрідних, специфічних питань, розв'язання яких можливе лише в комплексі і в ряді тих загальнодержавних проблем, з якими зіткнулась Україна на шляху становлення своєї державності.

Розглянемо чотири найбільш важливі аспекти проблеми Криму. Територіальний аспект має міждержавну і внутрішньодержавну сторону. Політичне розв'язання першої складової частини передбачало прийняття відповідного документу, який би врегулював відношення між Україною і Росією. Такий широкомасштабний Договір між Україною і Росією вже підписано і час покаже, чи він стане дійсно історичним документом, який буде регламентувати взаємовідношення між

нашими країнами. Також вирішеним можна рахувати і внутрішньодержавний аспект після прийняття Конституції Автономної Республіки Крим. Хоча це не означає, що всі правові питання остаточно узгоджені.

Військово-стратегічний аспект кримської проблеми, пов'язаний з його особливим геополітичним розташуванням і базуванням в Севастополі Чорноморського флоту Росії, в принциповому плані теж з'ясований, хоча ще й потребує цілої низки уточнень щодо окремих питань, пов'язаних з умовами базування Чорноморського флоту.

Ці аспекти кримської проблеми мають суто державний характер. Вирішення їх є найкращим доказом того, що Україна свій іспит на зрілість гідно витримала, довівши світовій спільності, що вона послідовно дотримувалась дійсно правового, еволюційного процесу розв'язання кримських проблем.

Дуже гостро стояв і по-різному оцінювався економічний аспект визначеної проблеми: з ким Криму бути вигідніше – з Росією, чи інтегруватися в економіку України. Проведений аналіз свідчить, що Криму вигідніше бути з Україною. Проте цього зараз замало. Куди важливіше сьогодні відповісти на запитання, яку модель економічного розвитку повинен вибрати Крим в умовах ринкових відносин. Це особливо важливо, якщо врахувати, що проведений нами ретроспективний аналіз розвитку Криму за 15 останніх років показав, що його сучасний господарський комплекс вичерпав свої можливості.

Дослідження цієї проблеми свідчать, що майбутній господарський комплекс Криму повинен, по-перше, бути здатним функціонувати в автономному режимі і вирішувати два головних завдання – постійно збільшувати виробництво та прибутки, по-друге, вибираючи довгострокові орієнтири свого розвитку, Крим повинен базуватися на можливості повноцінного використання свого потенціалу, пов'язаного з унікальними природними умовами, вигідним геополітичним розташуванням. При цьому треба обов'язково враховувати, що яких би господарських цілей ми не намагались досягти, екологічний потенціал Криму повинен не тільки не зменшуватись, а зростати.

Кінцева мета зводиться до того, що Крим у майбутньому треба перетворити в курортно-рекреаційний і торгово-фінансовий центр міжнародного значення, з розвинутим морегосподарським комплексом, переробною промисловістю, а також спеціалізованим машинобудуванням і судобудівельними підприємствами. Звичайно, така перебудова господарського комплексу потребує великих капіталовкладень, целеспрмованих зусиль, перш за все - самого регіону. Проте, якщо ми дійсно бажаємо вирішити третій аспект кримської проблеми, цей шлях необхідно пройти.

Дуже складним і делікатним являється четвертий аспект кримської проблеми – міжнаціональний. Події 18 травня 1999 року це ще раз підтвердили. Важливість цього питання в тому, що ця проблема багатоаспектна, вона створена керівництвом бувшого Радянського Союзу, а вирішувати її зараз чомусь повинна тільки Україна.

Проте вона існує і, на мій погляд, потрібно негайно, на рівні держави, для Криму розробити концепцію міжнаціональної згоди, в основі якої повинен бути головний принцип – тільки враховуючи інтереси всіх без виключення народів, що проживають в Криму, тут можна зберегти

мир і спокій. Треба подолати ще інколи існуючу психологічну неготовність конфліктуючих сторін відмовитись від крайніх варіантів і шукати на можливий компроміс..

Головна проблема тут полягає в тому, щоб скоріше знайти нові форми і механізми, сформувавши такі політико-правові умови, які допоможуть будь - який конфлікт перевести в цивілізоване русло, інтегрувати його в систему соціальних цінностей, демократичних суспільних відношень. Поведінка сторін повинна регулюватися відповідними правилами, порушення яких автоматично має призводити до жорстких санкцій.

На нашу думку, в Україні і в Криму треба створити аналітичні центри по упередженню і врегулюванню можливих міжнародних конфліктів. Їх повинен очолювати Спеціальний уповноважений, людина, яка має безумовний авторитет і відповідний досвід. В функції Центру має входити: фіксація фактів порушень прав етнічних груп, аналіз причин і факторів етнополітичних конфліктів, розробка спеціальних профілактичних програм, а також пошук різних варіантів вирішення цієї багатоаспектної проблеми в цілому.

Ось ті думки, якими хотілося б поділитись щодо проблеми Криму, яка на початку 90-х років була висунута на політичну поверхню і являла собою складний вузол питань, які були породжені в минулому, а потребують вирішення сьогодні.